

ЗАСТОСУВАННЯ КОРПУСНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Українська медична стоматологічна академія

Проаналізовано можливості застосування здобутків корпусної лінгвістики на заняттях з англійської мови у ЗВО. Виокремлено поняття мовного корпусу та обґрунтовано доцільність його застосування у навчанні іноземної мови у вищій школі. Зокрема, були розкриті можливості використання прямого та непрямого корпусного підходу у формуванні лексичних, граматичних, стилістичних та фонетичних навичок студентів. Розглянуто причини непопулярності даного методу в українських ЗВО на сучасному етапі навчання та обґрунтована доцільність його більш широкого застосування у майбутньому освітньому просторі.

Обґрунтовано доцільність застосування корпусного методу у навчанні іноземної мови у вищій школі. Так, зокрема, використання корпусів у роботі студентів із залученням індуктивного методу, що сприяє усвідомленню ними основних мовних закономірностей та виробленню лінгвістичної інтуїції, при цьому матеріалом вивчення виступають виключно автентичні текстові зразки. Розкрито можливості використання прямого та непрямого корпусного підходу у формуванні лексичних, граматичних, стилістичних та фонетичних навичок студентів. Так, пряме використання даного методу може передбачати викладання корпусної лінгвістики для студентів університетів у якості суто навчального предмета, виконання певних завдань або вправ з використанням програм-конкордансів та виконання індивідуальних дослідницьких проектів студентів. Непрямий корпусний підхід може включати публікацію посилань, розробку матеріалів та мовне тестування. У статті вміщено інформацію про спеціальне програмне забезпечення, за допомогою якого актуально здійснювати корпусне навчання за основними видами завдань, які можна створити на базі даних програм.

Ключові слова: корпус, корпусна лінгвістика, корпусний підхід, конкорданс, колокація, методика навчання іноземної мови, заклади вищої освіти.

Поява цифрових технологій та розробка аналітичного програмного забезпечення ознаменувала новий етап лінгвістичних досліджень, в яких мільйони текстів можна зберігати в одному місці та обробляти автоматично, а сукупність таких текстів називається корпусом. З другої половини минулого століття лінгвісти проводили дослідження мовних корпусів, для виявлення найбільш типових тенденцій у використанні мовних одиниць з огляду на їх лінгвістичне середовище. За останні роки зросла кількість застосувань мовних корпусів, що на даний момент, включає: лексикографічні дослідження, пошукову оптимізацію, соціолінгвістику, стилістичний аналіз та навіть лінгвістичний аналіз тексту в криміналістичній практиці.

Проте, найважливішим є те, що мовні корпуси почали використовуватися в навчально-методичній практиці, зокрема, у методиці Міжнародної мовної школи «ESL». Незважаючи на те, що застосування корпусів в академічних групах має великий потенціал для ефективного засвоєння основних особливостей функціонування мовних одиниць у певних контекстах, система вищої освіти в Україні та в багатьох інших країнах не використовує цей потенціал повною мірою у навчанні іноземної мови. Саме це складає актуальність даної статті, в якій розглядається необхідність аналізу та систематизації особливостей застосування корпусів у викладанні англійської мови у ЗВО.

Актуальність. Незважаючи на те, що викладання мов на основі корпусів стало предметом багатьох наукових робіт, досить невелика кількість з них зосереджується на специфічних особливостях викладання англійської мови для студентів вищих навчальних закладів, що й складає новизну даної статті.

Метою даної статті є дослідження мовних корпусів та використання їх при навчанні англійської мови у ЗВО. Об'єктом дослідження є мовні корпуси, які використовуються у викладанні Міжнародної мовної школи «ESL».

Як свідчить дослідження, корпус — це сукупність текстів, які зберігаються на комп'ютері в письмовій або усній формі [10]. У минулому цей термін більше асоціювався з сукупністю робіт одного автора. Однак з моменту появи комп'ютерів велика кількість текстів може зберігатися й аналізуватися за допомогою аналітичного програмного забезпечення. Ще однією особливістю корпусу, як зазначають Д. Бібер, С. Конрад та Р. Реппен [4], є те, що на базі даної сукупності текстів можна проводити якісний та кількісний аналіз мовних одиниць.

Перший корпус був укладений у 1960-х роках у університеті Брауна Генріха Кучера та В. Нельсона Френсісома. Корпус містив 500 текстів, що мав обсяг приблизно 2000 символів. Сьогодні існує багато доступних корпусів, включаючи безкоштовні корпуси такі, що знаходяться у вільному доступі, а також, платні корпуси, що не доступні для широкої аудиторії (наприклад, корпуси, які укладаються видавцями для конкретних комерційних цілей створення ресурсів для викладання іноземної мови).

Дослідивши найпопулярніші англійські корпуси можна виокремити такі як:

Британський національний корпус (British National Corpus) — це сукупність текстів обсягом 100 мільйонів слів, що містить зразки письмового та усного мовлення з широкого кола джерел, щорепрезентує особливості британського варіанту англійської мови з кінця ХХ століття [5].

Оксфордський корпус англійської мови (The Oxford English Corpus) — найбільший корпус у світі. Він охоплює майже 2,5 мільярда слів англійської мови ХХІ століття [13]. Корпус базується на матеріалах, зібраних зі сторінок Всесвітньої павутини. Він представляє всі типи англійської мови, від літературних романів і спеціалізованих журналів до щоденних газет і журналів, та навіть мови блогів, електронних листів і соціальних мереж. Оксфордський корпус англійської мови постійно поповнюється новими надходженнями.

Корпус сучасної американської англійської мови (COCA) є найбільшим вільно доступним корпусом англійської мови. Корпус містить понад 560 мільйонів слів та розділений на розмовні, художні, популярні журнали, газети та академічні тексти [12].

Серед інших основних корпусів слід відзначити Американський національний корпус (American National Corpus, 22 мільйони слів), Банк англійської мови (The Bank of English, 650 мільйонів слів), корпус Коллінз (The Collins Corpus, 4,5

мільярди слів), Кембриджський корпус англійської мови (The Cambridge English Corpus, декілька мільярдів слів), Міжнародний корпус англійської мови (The International Corpus of English, 23 мільйони слів) та багато інших.

Дж. Синклер [11] розглядає деякі з нових поглядів на мовну освіту, натхненні використанням корпусів. Він розкриває безліч різних підходів до корпусної педагогіки, які можна розрізнити за кількома основними факторами. Так, наприклад, робота з корпусом може відрізнятися залежно від типу консультацій (під контролем викладача або за ініціативою студента), способів консультацій (усних та письмових) або місця, де проходить робота (аудиторна та позааудиторна робота студентів), тощо [6].

Слід зазначити, що використання корпусів на заняттях ESL у ВНЗ є досить рідкісним явищем, і викладачі не бажають або не мають навичок використання мовних корпусів у якості допоміжного засобу у вивченні англійської мови [1]. Корпусно-орієнтоване вивчення мови може бути частиною університетських курсів для студентів з рівнем Upper-Intermediate або Advanced та факультативів, де метою є викладання методів корпусної лінгвістики.

Непопулярність застосування корпусів на заняттях з англійської мови в українських ЗВО можна пояснити рядом факторів. По-перше, не всі викладачі університету знають, як включити корпус у свій навчальний процес. По-друге, не всі студенти університету задоволені «розмитими» відповідями, які вони отримують з великої кількості контекстів, та потребують більш чітких відповідей. І по-третє, критика корпусів як джерела лінгвістичного матеріалу з боку таких вчених, як Н. Хомський, також відіграє певну роль у широко розповсюдженому переконанні, що достатньо мати «мовну інтуїцію» аби визначити, чи є вживання відповідної мовної одиниці у конкретному контексті лексично та граматично правильним.

Дослідники розглядають різні типи навчання на основі мовних корпусів на заняттях ESL. S. Granath [1] досліджує застосування прямого корпусного підходу у навчанні граматики та лексики. Вона вказує на декілька ключових переваг цього типу навчання. Наприклад, студенти стикаються з автентичною мовою, а не зі штучно складеними прикладами. Приклади з реального мовлення носіїв можуть продемонструвати граматичні особливості, показати, як синтаксичні структури використовуються для сигналізації відмінностей у значенні на рівні стилю, а також для навчання синонімів і колокацій. Аналіз та використання автентичних мовних моделей у контексті може допомогти студентам розвинути усвідомлення певних мовних закономірностей.

З точки зору методики, корпусне навчання дає кращі можливості для вищих навчальних закладів використовувати контекст як основу мовного спостереження та включення індуктивних методів. Перевага лексико-граматичного запиту в корпусі полягає в тому, що він надає безліч прикладів елемента пошуку в контексті його використання. Однак корпус не зможе надати значення слова чи фрази. Це те, що студенти повинні самі виводити з багатьох прикладів, які генеруються. Таким чином, поб'єднання роботи зі словником та з корпусом може становити методичну значимість.

Корпусне навчання мови включає в себе безліч прямих і непрямих застосувань корпусів [16]. Перше безпосереднє застосування є досить простим і включає в себе викладання корпусної лінгвістики для студентів університетів у якості суто навчального предмета. Другий спосіб передбачає, що студенти, використовуючи програмно-конкорданси, виконують певні завдання або вправи, наприклад, аналізують деякі послідовності слів для вивчення граматичних зв'язків. По-третє, корпуси можуть бути використані для індивідуальних дослідницьких проєктів студентів, в яких їм пропонується вибрати тему, надати контекстуальні зразки з корпусу та провести власний аналіз [16]. Опосередковане використання корпусів у викладанні ESL включає в себе публікацію посилань, розробку матеріалів та мовне тестування.

Корпусне навчання здійснюється за допомогою спеціального програмного забезпечення, такого як *MicroCord*, *Tact*, *WordSmith Tools*, *Monoconc*, *Microconcord*, *Monoconc Pro* і *Collins Cobuild Concordance Sampler*. Згідно з дослідженням, проведеним Tribble [15], існує чіткий розподіл між викладачами, які працюють офлайн зі спеціальними інструментами (56%), і тими, хто отримує доступ до корпусів онлайн (37%).

Дж. Вілліс та Д. Вілліс [17] розробили таксономію завдань, пов'язаних з вивченням мови, які добре відповідають даним конкордансу. Ці завдання включають, наприклад, ідентифікацію якогось патерну та пов'язаних з ним лінгвістичних особливостей, класифікацію слів відповідно до подібностей та відмінностей мовних одиниць, тощо.

Більшість програм дозволяє коригувати кількість слів з обох сторін ключового слова або фрази, щоб можна було переглядати контекст та легко і швидко повертатися до вихідного файлу, що містить повний текст або розшифровку. Програмне забезпечення, як правило, полегшує сортування конкордаційних рядків, так що можна вивчити лексико-граматичні структури, які знаходяться перед і / або після ключового слова [10].

Конкордаційні рядки можуть бути адаптовані для граматичних вправ. За Р. Еллісом, [7] такі вправи сприяють виведенню студентами основних граматичних правил індуктивним шляхом. Наведемо приклад вправи зі збірника «*Natural Grammar*» [14], де конкордаційні рядки були адаптовані під завдання індуктивної граматики [14]:

- 1** Look at these concordance lines, and identify the meaning of *there* in each case. Is it a pronoun (showing that something exists) or is it an adverb (saying where something is)?
- a There's a bar and a lecture room for guests' use.
 - b There'd been another quake at 4am, a 6.5 shock.
 - c It was only in my third year that I really felt happy there.
 - d You say there's a certain amount of risk. How much?
 - e I was there for her birth and it was the most exciting thing.
 - f But there'll be no alcohol on sale.
 - g He was standing there with Mrs Kasmin as she tried to give him tea.
 - h He had been there since he left the Pit a year earlier.
 - i He was confident there'd be no problem. So was I.

Інші застосування граматичних вправ, заснованих на корпусах, можуть включати аналіз патернів використання прийменників, особових займенників, прислівників, визначення модальності дієслів, різних типів синтаксичного зв'язку у реченнях тощо.

Нарешті, комп'ютерний корпус може допомогти сформувати уявлення про складні взаємозв'язки між синтаксичними та лексичними одиницями [9]. Це можна проілюструвати наступними синтаксичними моделями:

1. *Someone advises someone to do something*
2. *Someone advises something*
3. *Someone advises someone that...*

Кожна з цих синтаксичних моделей також ілюструє семантичний аспект вживання лексеми *to advise*. У моделі 1 «*to advise*» використовується у значенні «радити», у моделі 2 — «запропонувати», а в останньому прикладі позначає «повідомити».

Г. Астон [2] розглядає можливість застосування корпусів з метою підвищення фонологічної компетентності студентів ВНЗ. Студентам можна запропонувати порівняти озвучені рядки конкордансу з власним мовленням. За допомогою транскрипту, студенти можуть виконувати такі завдання:

- а) слухати сегменти, а потім повторювати їх;
- б) повторювати сегменти, коли вони вимовляються диктором, не чекаючи їх завершення;
- с) прочитати сегменти вголос перед прослуховуванням.

У кожному з даних завдань студенти можуть записати власну версію, а потім порівняти її з корпусним сегментом [3].

С. Бабич [3] з університету Лідса вивчає застосування корпусів для формування навичок читання та письма. Вона пропонує систематичну методологію для розробки стратегій вироблення навичок читання за принципом «зверху вниз». У її дослідженні студенти використовували багатомовний електронний словник слів-зв'язок російської, української та англійської мов, що систематично виводилися з великих корпусів і класифікувалися за авторською семантичною класифікаційною схемою (наприклад, слова-зв'язки часу, причини, результату, умови, послідовності, додавання, контрасту тощо). Цей словник був використаний для автоматичного анотування текстових зв'язок у подібному корпусі та пошуку схожих текстів для формування навичок читання [3].

С. Бабич розробила кілька вправ для формування навичок читання в онлайн-середовищі. Наприклад, за допомогою програмного забезпечення можуть бути виділені всі слова-зв'язки в тексті, і тоді студентам пропонується класифікувати їх відповідно до їх функцій, наприклад, записати всі слова-зв'язки порівняння, точки зору і часу. Потім вони можуть перевірити або виправити себе, перемістивши курсор над кожним окремим словом, щоб побачити вікно, де зазначається семантична категорія. Ця вправа може бути ускладнена, якщо вимкнено функцію підсвічування, і студенти повинні самостійно ідентифікувати слова-зв'язки, а потім перевірити свої відповіді [3].

Інші види діяльності можуть навчати студентів ВНЗ визначати організаційні закономірності, які сигналізуються словами-зв'язками та пов'язувати їх з функцією тексту. Наприклад, студенти можуть спробувати визначити тему речення кожного абзацу, або обговорити фрагменти, визначені вчителем. Потім вони досліджують, як розширюється тематичне речення в решті абзацу, щоб визначити вид розширення, наприклад, роз'яснення, причини, порівняння або контрастності. Іншим завданням може бути пошук аргументів за та проти проблеми, що розглядається в тексті. Вони визначають, які слова-зв'язки позначають кожен тип аргументів [8].

Корпусне навчання може бути легко використано в контексті, який вимагає спілкування та активної участі у дискусіях. Так, аналіз конкордасів може розглядатися як об'єкт доповідей і дискусій студентів [2].

Таким чином, ми охарактеризували застосування корпусів у викладанні англійської мови у ВНЗ. Існує декілька способів застосування корпусів. До них відносяться прямий і непрямий підходи до застосування корпусу. Перше спосіб застосування є досить простим і включає в себе викладання корпусної лінгвістики для студентів університетів як суто навчального предмета. Другий спосіб передбачає, що студенти використовують програми-конкорданси для виконання певних завдань або вправ.

Ми також визначили специфічні особливості викладання лексики та граматики за допомогою корпусів. Корпусні лексичні та граматичні вправи призначені для представлення значення слів у певному граматичному середовищі, що покращує засвоєння як лексичних, так і граматичних елементів та об'єктивує доцільність більш широкого використання корпусного підходу на заняттях з англійської мови у вищій школі у майбутньому.

Реферат

ПРИЙМА Л.Ю, ЧУПРИНА К.С.

ПРИМЕНЕНИЕ КОРПУСНОГО ПОДХОДА НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проанализированы возможности применения достижений корпусной лингвистики на занятиях английского языка в УВО. Было выделено понятие языкового корпуса, раскрыта история создания первого корпуса, а также рассмотрены наиболее популярные современные англоязычные корпуса (Британский национальный корпус, Оксфордский корпус английского языка, Корпус современного американского английского языка и т.д.). Обоснована целесообразность применения корпусного метода в обучении иностранному языку в высшей школе. Так, в частности, использование корпусов в работе студентов с привлечением индуктивного метода способствует осознанию ими основных языковых закономерностей и выработке лингвистической интуиции, при этом материалом изучения выступают исключительно аутентичные текстовые образцы.

Раскрыты возможности использования прямого и косвенного корпусного подхода в формировании лексических, грамматических, стилистических и фонетических навыков студентов. Так, прямое использование данного метода может предусматривать преподавание корпусной лингвистики студентам университетов в качестве сугубо учебного предмета, выполнение определенных задач или упражнений с использованием программ-конкордансов и выполнение

индивидуальных исследовательских проектов студентов. Косвенный корпусный подход может включать публикацию ссылок, разработку материалов и языковое тестирование.

Подана информация о специальном программном обеспечении, с помощью которого целесообразно осуществлять корпусное обучение и проанализированы основные виды заданий, которые можно создать на базе данных программ. Рассмотрены причины непопулярности корпусного метода в украинских УВО на современном этапе обучения и обоснована целесообразность его более широкого применения в будущем образовательном пространстве.

Ключевые слова: корпус, корпусная лингвистика, корпусный подход, конкорданс, коллокация, методика обучения иностранному языку, высшие учебные заведения.

Summary

PRYIMA L.Y., CHUPRYNA K.S.

APPLYING CORPUS APPROACH AT THE ENGLISH CLASSES IN HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS

The article describes the possible ways of applying the achievements of corpus linguistics in the ESL classroom at the HEIs. The notion of a language corpus was defined, a journey into the history of the first corpus creation was taken, the most popular modern English-language corpora (British National Corpus, The Oxford English Corpus, COCA, etc.) were considered.

The efficiency of applying the corpus method in teaching a foreign language in higher education has been proven. Thus, in particular, the use of corpora in students' work along with the inductive method contributes to their understanding of the basic linguistic patterns and the development of linguistic intuition, the material of the study being exclusively authentic texts.

The possibility of using direct and indirect corpus approach to assist the formation of students' lexical, grammatical, stylistic and phonetic skills has been considered. Thus, the direct use of this method may include teaching corpus linguistics to university students as a purely academic subject, performing certain tasks or exercises using concordance programs and performing individual research projects by students. And the indirect corpus approach can include publishing links, developing materials and language testing.

The article provides information on special software that enables one to carry out corpus training and analyzes the main types of tasks that can be created using these programs.

Finally, the article discusses the reasons for the unpopularity of the corpus method in the Ukrainian HEIs at the present stage of education and justifies the appropriateness of its wider use in the future academic environment.

Keywords: corpus, corpus linguistics, corpus approach, concordance, collocation, methods of teaching a foreign language, higher educational institutions.

Література

1. Aijmer K. Corpora and language teaching. New York; 2009. Vol. 33. p. 88–129.
2. Aston G. Learning phraseology from speech corpora. Multiple affordances of language corpora for data-driven learning. 2015;69:65–84.
3. Babych S. Textual cohesion patterns for developing reading skills. Multiple affordances of language corpora for data-driven learning. 2015;Vol. 69:155–182.
4. Biber D, Conrad S, Reppen R. Corpus linguistics: Investigating language structure and use. Cambridge; 1998. 250 p.
5. British National Corpus (2018) [Internet]. British National Corpus. Available from : <https://corpus.byu.edu>.
6. Charles M. Same task, different corpus. Multiple affordances of language corpora for data-driven learning. 2015:131–154.
7. Ellis R. Second language acquisition & language pedagogy. Multilingual Matters. 1992;79:31–35.
8. Lee D, Swales J. A corpus-based EAP course for NNS doctoral students: Moving from available specialized corpora to self-compiled corpora. English for specific purposes. 2006;25(1):56–75.
9. McKay S. Developing vocabulary materials with a computer corpus. RELC Journal. 1980;11(2):77–87.
10. O’Keeffe A, McCarthy M, Carter R. From Corpus to Classroom: Language Use and Language Teaching. Cambridge; 2007. p. 108–126.
11. Sinclair J. How to Use Corpora in Language Teaching. Amsterdam; 2004. 170 p.
12. The Corpus of Contemporary American English [Internet]. Available from: <https://corpus.byu.edu/coca/>
13. The Oxford English Corpus [Internet]. Available from: <https://en.oxforddictionaries.com/explore/oxford-english-corpus>
14. Thornbury S. Natural Grammar Keywords of English and How They Work. Oxford; 2004. p. 126–127.
15. Tribble C. Teaching and language corpora. Multiple affordances of language corpora for data-driven learning. 2015;69:37–39.
16. Wichmann A. Corpora and spoken discourse. Language and computers studies in practical linguistics. 2007;62(1):73–74.
17. Willis J, Willis D. Challenge and change in language teaching. Melbourne; 1996. 370 p.